

DIE STAND VAN EN VOORUITSIGTE VIR LANDBOUPRODUKSIE IN SUID-AFRIKA

W.A. Verbeek

Almedastraat 190, Queenswood, 0186

(**Sleutelwoorde:** *Stand, vooruitsigte, landbouproduksie*)
(**Key words:** *State, prospects, agricultural production*)

Landbouproduksie in Suid-Afrika het tot hede 'n merkwaardige groeikoers gehandhaaf. Daar word nie net alleen in die binnelandse behoeftes ten opsigte van die meeste noodsaaklike voedselsoorte voorsien nie, maar 'n verskeidenheid van produkte word bykomstig uitgevoer, sommige op redelike groot skaal soos mielies en mielieprodukte, suiker, grondbone en grondbone-olie, sagtevrugte en druiwe, sitrus, gepreserveerde vrugte en konfyt, wol, bokhaar, Karakoelpelse en huide en velle. Die totale waarde van alle landbou-uitvoere beloop bykans 20% van alle uitvoere (staafgoud uitgesluit) en behalwe vir sy bydrae tot vreemde valuta gee dit Suid-Afrika waardevolle bedingingsmag in 'n hongerlydende Afrika. Daarenteen is die landboubedryf 'n lae invoerder van goedere, naamlik slegs twee persent van die waarde van alle invoere in die land. Voedselinvoere bestaan hoofsaaklik uit koffie, rys, tee, kakaobone en beesvleis met sporadiese invoere van enkele ander produkte soos melkpoeier.

Die bevolkingsaanwas in Suid-Afrika is van die hoogste in die wêreld, nogtans het die volume van voedselproduksie vinniger toegeneem as die bevolkingsgroei wat 'n buitengewone prestasie is en wat in Afrika-verband eenvoudig fenomenaal is. Die prestasie van landbouproduksie kan nog beter waardeer word as in ag geneem word die relatiewe beperktheid van die landbouhulpbronne.

Die landboubedryf beskik oor 'n goed ontwikkelde infrastruktuur. Dit is hoogs gemeganiseerd. Moderne produksiemetodes en gevorderde tegnologiese hulpmiddels word toegepas. Goed opgeleide wetenskaplikes en tegnisiërs ondersteun die landbou met hoogstaande navorsing, met goeie opleiding aan Universiteite, Landboukolleges en Tegniskons en met doelgerigte staatsvoorligting. Die benodigde produksiemiddele en insetbehoefte word deur plaaslike vervaardigers- en handelondernemings voorsien en 'n verskeidenheid van dienste is tot beskikking van landbouprodusente. Les bes, die landboubedryf het doeltreffende bemarkingsinstellings, organisasies en

-stelsels tot sy beskikking en gepaste wetgewing onderskraag, bevorder en beskerm die hele bedryf.

Die landbou word hoog aangeskryf deur die Regering, soos heel onlangs deur die Eerste Minister uitgespreek, onder andere vir sy rol in landsbeveiliging, bydrae tot die landseksonomie, werkverskaffing, voorsiener van grondstowwe vir sekondêre nywerhede en sy rol in maatskaplike bestendigheid.

Daar behoort dus geen twyfel te bestaan dat blanke landbou in Suid-Afrika 'n besondere bydrae gelewer het tot die welvaart van die land nie en dat 'n gesonde, lewenskragtige landboubedryf onontbeerlik is vir die voortbestaan van die R.S.A. en al sy mense en selfs sy bure.

Van die voorafgaande kort, algemene beskouing oor die landbou kan maklik afgelei word dat alles wel is en dit voorspoedig gaan met hierdie bedryf in Suid-Afrika. Die vraag is egter gaan dit *werklik* goed met ons landboubedryf en landbouprodusente?

By nadere ondersoek sal dit blyk dat die Suid-Afrikaanse landbou met ernstige kort- en langtermyn vraagstukke te kampe het. 'n Poging word hiermee aangewend om die gewigtigste probleme, tekortkominge en belemmerende faktore te probeer uitspel met inagneming van die eise wat die verwagte hoë bevolkingsyfer van naastebly 50 miljoen oor twee dekades sal stel.

Op die korttermyn het 'n samevloei van ongunstige omstandighede landbou in een van sy ernstigste krisisse gedompel. Volgend op langdurige droogtetoestande in groot dele van die land, veral Namakwaland, Boesmanland en dele van die Karoo, het droogtes toegeslaan op feitlik die hele Republiek en sowel gesaaides as die veld het drasties daaronder gely. Alle somergraangewasse is geraak en na verwagting sal die oeste net 50 persent so hoog wees as verlede jaar se opbrengste. Die veebedryf is net so ernstig getref en verswakte weidingstoestande

het boere genoodsaak om met vee te trek, vee te voer en getalle te verminder. Die vooruitsigte vir die winter lyk baie droewig.

Met die aansienlike afname in boerdery-inkomste met heersende en stygende bedryfskoste en drastiese styging in rentekoerse kan die boere hulle skuld nie betaal nie. Die President van die Suid-Afrikaanse Landbou-Unie het 'n beroep op boere gedoen om nie paniekerig te word nie en die Regering is reeds genader vir hulp om die bedryf te red. Met die hoë inflasiekoers, stygende lewenskoste, somber wêreld- en plaaslike ekonomiese klimaat, het die boere onder hierdie omstandighede baie rede tot kommer.

Kyk ons na die langtermyn, moet weer genoem word dat die R.S.A. oor beperkte landbouhulpbronne beskik. Ongeveer twee-derdes van die landsoppervlakte het 'n lae, tot uiters lae, gemiddelde reënval, wat aansienlik wissel van jaar tot jaar. Periodiek kom sowel kort- as langtermyn droogtes voor en van tyd tot tyd neem dit rampafmetings aan soos weer eens ondervind is die afgelope paar jaar. Hierdie lae reënvalgebiede word feitlik uitsluitlik vir veeboerdery aangewend.

Die orige een-derde deel van die land het 'n gunstiger reënval en is bruikbaar vir die verbouing van gewasse, dit wil sê vir akkerbou en tuinbou, maar ook hier wissel die neerslag van jaar tot jaar en aansienlike skommeling in volume van produksie kom voor.

Die natuurlike weidings in hierdie gebiede het 'n hoër drakrag vir vee en die grootste konsentrasie van plaasdiere kom gevolglik hier voor. In die winter is die voedingswaarde van die veld egter baie laag wat die belangrikste probleem vir veehouding in hierdie dele is.

Die wisselvalligheid van klimaat en gepaardgaande skommeling in produksie van plant en dier is die uitstaande kenmerk van die landbou in Suid-Afrika. Dit, tesame met die voorkoms van vele siektes, peste en plaë, maak boerdery in Suid-Afrika erg riskant.

Die lae reënvalgebiede is lank reeds ten volle deur vee beset en die hulpbronne word meesal oorbenut. Verhoogde produksie kan hier beswaarlik verwag word en daar moet gestreef word na die bestendiging van produksie deur 'n verlaging van veegetalle met gepaardgaande verhoogde produksie per dier ook deur die vestiging van droogtebestande voergewasse as bystand.

Die hoër reënvalgebiede het 'n hoë onontginde potensiaal vir verhoogde diereproduksie en verhoogde produksie van sowel plant as dier kan met die nodige insette in hierdie landsdele plaasvind.

'n Betrekklike lae persentasie van die landsoppervlakte is egter bewerkbaar. Na raming kan hoogstens 15% onder bewerking gebring word en slegs 3,3% besit hoë potensiaalwaarde. Die res kan, behalwe vir bosbou, hoofsaaklik as weiding benut word. Huidiglik word reeds 14% van die beraamde maksimum 65% oppervlakte grond vir bewerking verbou. As aanvaar word dat uiteindelik hoogstens 15% van die totale oppervlakte beskikbaar vir landbou en bosbou bewerk kan word, dan word reeds 94% daarvan benut. Dit is van die hoogste in die wêreld wat gemiddeld 'n beraamde 50 – 55% van die potensiele oppervlakte bewerkbare grond onder verbouing het. In Noord-Amerika is die persentasie tussen 50 en 60 en in Europa ongeveer 80%.

Suid-Afrika is nie ryklik bedeel met water nie en die oppervlakte grond onder besproeiing is gevolglik beperk. Tans is ongeveer 10% van die bewerkte grond onder besproeiing, dit wil sê net oor die een miljoen hektaar. Die moontlikhede van uitbreiding is beperk. Besproeiingsgrond is die waardevolste landbouhulpbron met *bestendige*, hoë produksievermoë. Dit het egter ook sy probleme, soos verbrakking en versuiping.

Die oppervlakte landbougrond verminder jaarliks aanmerklik as gevolg van stedelike uitbreiding, fabriek, vervoer, ontspanning en konsolidasie van nasionale state. Om slegs dieselfde peil van produksie te handhaaf moet dus vorentoe meer per hektaar geproduseer word.

Die landbouhulpbronne is besonder kwesbaar en ooglopende vernieling en agteruitgang is veroorsaak deur grondverspoeling, winderosie, indringing van skadelike en nuttelose plante en deur bosindringing. Die erns van die saak word as volg deur Dolf van Niekerk gestel:

“Vernieling van die bodem in Suid-Afrika het sodanige afmetings aangeneem dat dit regstreeks in verband gebring word met die oorlewingsproblematiek van die hedendaagse blanke bevolking”.

In alle dele van die land het oor- en wanbenutting agteruitgang van die veld veroorsaak en is dit die oorsaak van 'n verlaging in diereproduksie. In die doringveld van Oos-Kaap is die skade byvoorbeeld van so 'n omvang dat die huidige dravermoë slegs 52% van die potensiaal is. Veral verontrustend is die verplasing van grasveld deur Karoo sodat die oppervlakte steeds krimp. In die hoër reënvalgebiede is die samestelling van die veld merkbaar verander en die dravermoë erg verlaag deur oor- en wanbeweidingsstelsels en praktyke soos herfsbrand wat jaarliks wydverspreid voorkom.

Die getal blanke boere neem stelselmatig af. Dit is egter 'n te verwagte verskynsel soos plaasgevind het en nog

plaasvind in ontwikkelde lande waar hoog gemeganiseerde boerdery beoefen word. Wat verontrustend is, is die blanke ontvolking van ekstensiewe weigebiede, wat grotendeels te wyte is aan ekonomiese probleme wat die boere in die verafgeleë grensgebiede ondervind. Hoë grondpryse en vervoerkoste van insetgoedere en afsetprodukte, gepaard met periodieke droogtes, is ernstige knelpunte vir die voltydse boer. Die langtermyn gevolg is dalende leerlinggetalle wat die voortbestaan van skole in die gedrang bring, kwynende gemeentes, verminderde openbare dienste en 'n algehele verswakkende infrastruktuur.

In 'n gebied soos Swartwater in Noord-Transvaal byvoorbeeld, word slegs 54 van 93 plase voltyds deur blankes bewoon. Sulke gebiede word al hoe minder aantrekliker vir nuwe intrekke. Die poging van die Staat om die situasie in Noordwes-Transvaal te verbeter, het nie geslaag nie en die uittog is nie gestuit nie, ten spyte van finansiële hulp tot 'n bedrag van oor die R37-miljoen.

In Noordwes-Kaapland het die heersende langdurige droogte die gebied ernstig geknou wat van die boere genoodsaak het om elders 'n heenkome te vind. Vanweë sy veeleisende boerdery-omstandighede sal nuwe intrekke van elders nie maklik daarheen gelok kan word nie. Eintlik net mense wat daar gebore en grootgeword het, sal daar wil boer. Betrekklike groot gebiede is hierby betrokke en met hierdie toedrag van sake kan die hulpbronne nie behoorlik benut word nie, met die gevolg dat minder vleis, wol en pelse geproduseer sal word. Landsveiligheid kom ook in die gedrang.

'n Aspek wat ook genoem moet word, is die voorkoms van deelydse boere in verskillende dele van die land. Hier is dit nie 'n kwessie van swak of onderbenutting van die hulpbronne nie, maar die effek wat dit uitoeven op die plaaslike samelewing en sy infrastruktuur waartoe die deelydse boer gewoonlik min bydra. In Oos-Kaap is vasgestel dat deelydse boere 17,3% van alle ondernemers uitmaak. Hulle produseer weliswaar meer as die gemiddelde van alle boere aldaar en die Minister van Landbou en Visserye het onlangs die mening uitgespreek dat deelydse boere 'n permanente instelling geword het en 'n vaste plek in landbou-ontwikkeling het. Is so 'n hoë persentasie deelydse boere egter wenslik in die lig van die Regering se beleid van desentralisasie en dekonsentrasie van nywerhede? Die platteland behoort optimaal deur blanke boere heeltyds beset te word om te verseker dat daar ekonomiese welvaart sal wees en die dorpe aldaar nie kwyn nie.

Doeltreffende, lonende landbouproduksie stel reeds hoë eise aan die ondernemers en sal in die toekoms met toenemende intensifisering steeds groter eise stel. Toepas-

sing van navorsingsresultate en verbeterde tegnieke, behoort so gou moontlik in praktyk gebring te word en die opleiding van toetredende boere sal dit baie help bevorder. 'n Lae persentasie van toetredende boere geniet formele gevorderde opleiding. Jaarliks tree 1 500 of meer persone tot die boerdery toe. Huidiglik kan 710 studente by die bestaande landboukolleges opgelei word en dit word beoog om binne die volgende vyf tot ses jaar voorsiening vir 1 250 studente te maak. Dit beteken dat uiteindelik tussen 500 en 600 blanke studente jaarliks sou kon afstudeer. Selfs as die gegradueerdes van Universiteite en skoliere uit landbou-hoërskole wat gaan boer bygereken word, is dit 'n onbevredigende toestand van sake wat toekomstige landbou-ontwikkeling kan vertraag.

Landbouvoorligting het 'n reuse bydrae gelewer om die wetenskap en tegnologie deur boere aanvaar en toegepas te kry. Tans laat die voorligtingsdienste in Suid-Afrika baie te wense oor. Die uitmuntende voorligtingsdiens van die Departement van Landbou en Visserye is helaas ernstig afgetakel. Die dienste wat deur koöperasies en die privaatsektor gelewer word, is ongekoördineerd, uiteenlopend en dikwels verwarrend vir die boer. Dit word vertrou dat die komitee wat deur die Minister van Landbou en Visserye aangestel is om die bediening van landbou te ondersoek en aanbevelings te maak, met 'n aanvaarbare en toepasbare beter bedeling voor 'n dag sal kom.

Navorsing het dit moontlik gemaak dat landbouproduksie die peil bereik het wat dit tans beklee. Probleme in landbou word nooit minder nie, maar eerder meer ingewikkeld, veral met toenemende intensiewe benutting van die hulpbronne en vanweë die nimmereindigende aanslae van die natuur by hoë produksiepeile. Landbounavorsing is van 'n langtermyn aard. Om nuwe plantkultivars daar te stel neem byvoorbeeld van sewe tot tien jaar, terwyl diereteelt van nog langer duur is. Voortgesette dinamiese landbounavorsing is onontbeerlik om die landboubedryf lewenskragtig te hou en die drastiese besnoeiing van staatsfondse hiervoor is dus baie kort-sigtig, veral waar Suid-Afrika reeds min daaraan bestee in verhouding tot lande met vergelykbare landbou-ontwikkelingspeile en lewensstandaarde.

Wat plaaswerkers betref, is 'n begin gemaak met hulle opleiding, maar dit sal aansienlik uitgebrei en bespoed word om aan die hedendaagse behoeftes te voorsien. Goeie produksiebeplanning en doeltreffende oorhoofse bestuur kan nie tot sy reg kom as die werkers nie in staat is om behoorlike, doeltreffende uitvoering daaraan te gee nie.

Wat die veebedryf betref, sal alle aspekte van die verskillende vertakkings daarvan breedvoerig deur deskundiges

behandel word. In die algemeen kan beklemtoon word dat die styging in sowel volume as waarde van diereproduksie stadiger verloop het as by akkerbou en tuinbou en dat die veebedryf aansienlike interne veranderinge ondergaan het terwyl totale veegetalle lank reeds min of meer konstant gebly het.

Die krisis wat die landboubedryf so onverwags getref het kan aanleiding gee tot noodsaaklike aanpassings in die produksiepatroon van akkerbougewasse onderling en ten opsigte van veehouding en sodoende op die langtermyn optimale benutting van die totale hulpbronne bevorder en risiko's verminder. Die verskillende vertakkinge van die landbou mag nie in afsondering bejeën word nie en die integrasie van bepaalde produksievertakkinge in geordende stelsels moet ernstig oorweeg en beplan word. Landbouproduksie het onewewigtig ontwikkel. Byna die helfte van die bewerkte grond is onder mielieverbouing en groot surplusse word geproduseer wat uitgevoer moet word – tans met groot moeite en teen 'n verlies, terwyl koring ingevoer moet word.

In Suid-Afrika word mielies as menslike voedsel verbruik in totaal ietwat minder as wat vir diervoeding aangewend word. Die verwagting is dat die menslike verbruik per kapita en ook in totaal sal daal namate salarisse en lone van die swart mense styg en hulle eetgewoontes verander. Dit sal die surplus voorraad nog verder verhoog. Die mielies wat na oorsee uitgevoer word is vir gebruik in diervoeding en tot 'n mindere mate vir nywerheidsdoeleindes.

In Suid-Afrika is baie plaasdiere wat die mielies in hoë kwaliteitsprodukte kan omskep, maar onderlinge prysverhoudings beperk daardie aanwending. Ons kan nie aanhou om surplus landbouprodukte teen 'n verlies uit te voer nie en die beste aanwending sal gesoek moet word.

Vanweë die hoë koste van bewerking, kunsmis, saad en chemiese middels vir onkruid-, pes- en plaagbestryding, kan lae potensiaal – en marginale bewerkbare gronde nie langer vir die produksie van grane en olieryke- en proteïenrykesade aangewend word nie. Dit impliseer nie verlaagde totale produksie nie, maar

inderdaad langtermyn hoër en meer ekonomiese, asook bestendiger produksie. As voorbeeld die volgende:

Volgens Slabber (1982), is oor die afgelope 5 jaar in die Bethlehem-distrik 63 700 ha onder mielies verbou met 'n jaarlikse opbrengs van 124 550 ton (gemiddeld 2 ton per ha). Slegs 46 000 ha is egter werklik geskik vir mielieverbouing en hierdie oppervlakte kan huidiglik 198 000 ton oplewer en op langtermyn besit dit die potensiaal om 253 000 ton jaarliks te lewer. Die oppervlakte wat nie geskik is vir kontantgewasverbouing nie, is geskik vir die aanplant van weidings en verbouing van voergewasse. Dit skep die moontlikheid van die inskakeling van groter getalle vee met bestendiging van veeboerdery deurdat die wintervoedingsprobleem – die vernaamste probleem vir veehouding in die hoëveldgebiede – grotendeels oorkom kan word. Verder sal dit bestendigheid in die totale boerdery bevorder met gepaardgaande vermindering van risiko.

Met hierdie bepaalde ontwikkeling is die moontlikhede van verhoogde kontantgewasproduksie en verhoogde veegetalle en diereproduksie aansienlik en landboukundiges het 'n belangrike en dringende taak om die bewerkbare gronde in potensiaalklasse in te deel en aangepaste produksiestelsels te ontwerp.

Suid-Afrika strewe daarna om die lewensgehalte van al sy inwoners te verbeter en soos inkomste styg, neig mense om voorkeur te gee aan dierlike voedselsoorte soos vleis, melk en eiers. Sodra die ekonomie opwaarts swaai, kan verwag word dat die vraag na dierlike voedselprodukte aansienlik sal toeneem en die moontlikheid is sterk dat die volume van diereproduksie in die volgende 21 jaar net so vinnig of selfs vinniger sal styg as dié van akkerbou en tuinbou.

Vir die veekundige lê 'n interessante tydperk voor en wag daar vir hom belangrike werk op die gebied van sowel navorsing as voorligting. In die nouste samewerking met kollegas werksaam in tersaaklike dissiplines, veral in weidingkunde, sal hy die bevindings van alle veekundige navorsing in produksiestelsels moet invoer wat die voordeligste in die verskillende ekologiese streke sal wees.

Verwysings

- KORTBEGRIP VAN LANDBOUSTATISTIEK, 1982. Departement Landbou en Visserye, Pretoria.
DANCKWERTS, J., 1982. Sixteenth Annual Congress of the Grassland Soc. of S.A.
VAN NIEKERK, R.J., 1981. Doktorale proefskrif, Pretoria Universiteit.
VERBEEK, W.A., 1974. S.A. Akademie vir Wet. en Kuns. Pretoria.
LANDBOUNUUS, 19 Febr. 1982 (nr. 7), 19 Maart 1982 (nr. 11), 2 Maart 1982 (nr. 12).
LANDBOUWEEKBLAD, 12 Febr. 1982, 26 Febr. 1982, 12 Maart 1982.
LANDBOUVOORUITSKOUINGS-KONFERENSIE, 1982. Pretoria.